

Primerjalni študij idej in kultur,
modul Transformacije moderne misli – filozofija, psihoanaliza, kultura

Mentor: prof. dr. Rado Riha, znanstveni svetnik
Somentor: izr. prof. dr. Peter Klepec, znanstveni svetnik

Komisija: doc. dr. Rok Benčin, znanstveni sodelavec; doc. dr. Aleš Bunta, znanstveni sodelavec; dr. Gregor Moder, višji znanstveni sodelavec

Kandidat:
mag. Matej Ažman

Predstavitev rezultatov doktorske disertacije

Problemi sodobne teoretizacije znanosti (Heidegger, francoska epistemologija, Badiou)
(v angleščini: *Problems of Contemporary Theorisation of Science (Heidegger, French Epistemology, Badiou)*)

Predstavitev rezultatov doktorske disertacije bom pričel s predstavitvijo rezultatov analize dela Gastona Bachelarda. Bachelard je začetnik tradicije francoske epistemologije in četudi ni nikoli obstajala kakšna njegova »šola«, je zaradi njegovega velikega vpliva na različne filozofe tudi njena osrednja figura. V predstavitvi se ne bom spuščal v razvejan in raznoter vpliv, kot tudi ne v (bolj ali manj) upravičene kritike njegovega dela, ampak se bom omejil na neko nenavadno mesto v njegovem opusu, ki je redko citirano in še redkeje interpretirano, pa vendar je to mesto aktualno še za današnje razprave glede razmerja filozofije in znanosti.

Skozi celoten Bachelardov opus je prisotna neka zahteva, zahteva po filozofiji, ki bo »resnično primerna znanstvenemu mišljenju v stalni evoluciji«. Ni še filozofije, ki bi bila primerna novemu znanstvenemu duhu, tj. kvantni mehaniki in relativnostni teoriji. V predstavitvi bodo izpostavljene glavne značilnosti takšne filozofije: je aposteriorna glede na znanost; posluhuje se konceptov stare znanosti, a jih iztrga iz njihovega konteksta; je razpršena, niansirana, ker le taka lahko ustreza moderni fiziki v kateri subatomske delci nimajo istega ontološkega statusa. Za takšno znanost so značilni prelomi v njenem napredovanju in spremembe pomena kategorij – in prav takšna je tudi filozofija, ki tej znanosti ustreza: efemernemu karakterju znanosti ustreza efemerna filozofija. Naslednja značilnost moderne znanosti, kot jo pojmuje Bachelard, je konstruiranost objekta znanosti; ta ni nikoli naravno dan, ampak ga vsaka znanost šele mora konstruirati. S tako konstruiranim objektom pa se spremeni tudi dojetje realnega: »Zares, zmotno hočemo videti v realnem določujoči *razlog* objektivnosti, medtem ko ne moremo nikoli prispevati kaj drugega kot *dokaz* pravilne objektivacije... Določiti kako objektivno značilnost ne pomeni položiti prsta na absolut, marveč pomeni dokazati, da pravilno uporabljamo neko metodo.« Naslednja značilnost bachelardovega pojmovanja znanosti je pomen matematike v znanosti: matematika ni zgolj sredstvo deskripcije, »reševanja fenomenov«, ampak je izenačena s samo racionalnostjo, tj. njen status je formativen; matematika nam razkriva vzroke in zakonitosti v naravi, matematika ima torej »spoznavno vsebino«, gre za »militantni matematizem«, kot je takšno pojmovanje vloge matematike poimenoval Canguilhem.

V predstavitvi bom na kratko predstavil Bachelardovo pojmovanje zgodovine znanosti, v kateri moramo vedno znova razlikovati med resnico in zmoto, med zapadlo znanostjo in znanostjo, katere dognanja veljajo »za vedno«. Je možno večje presenečenje? Bachelard, ki nenehno govori o efemernem karakterju znanosti (in njej ustrezne filozofije), nenehnemu predelovanju zgodovine znanosti glede na nova dognanja, na določeni točki proglasi konec zgodovine (znanosti in filozofije). Smo »položili prst na absolut«? Absolutna znanost, ki ji ustreza absolutna filozofija? Je Bachelard prerok, ki ve, kako se bo znanost razvijala, tj. katere teorije bodo veljavne »za vedno«? Morda se zdijo ta Bachelardova izvajanja divje spekulacije, a kot bomo videli v predstavitvi, so aktualne še danes.

Sledila bo predstavitev rezultatov analize tematizacije znanosti v delu Alaina Badiouja. Če je bilo zaradi izjemnega mesta, ki ga ima matematika v Badioujevem opusu (matematika je ontologija) o matematiki pri Badiouju veliko napisanega, pa je veliko bolj zanemarjeno področje znanosti. A to ne

velja le za njegove interprete, temveč predvsem za samega Badiouja, ki znanostim namenja nenavadno malo prostora; posveti jim nekaj pozornosti le v zborniku *Think Again*, predvsem pa v tretjem, sklepnem delu njegove trilogije *Bit in dogodek*, tj. *Imananci resnic*. Predstavljen bo konceptualni aparat, ki ga Badiou v tem delu vpelje (delo, indeks, arhiv, zakritje, različne neskončnosti, iskra) ter Badioujeva predstavitev znanosti, predvsem matematike in fizike. Ob tem bo izpostavljenih nekaj vprašanj oz. problematičnih mest Badioujevega pojmovanja znanosti.

Badioujev projekt lahko razumemo kot univerzalizacijo Bachelardovega militantnega matematizma: če je matematika ontologija, je logična posledica, da lahko mislimo karkoli eksaktno, samo če se – vsaj implicitno sklicujemo na matematiko. A kaj to pomeni za znanosti – je torej matematična formalizacija ideal? Bodo znanosti, ki danes še niso formalizirane, to nekoč postale? Bodo lahko postale, bodo morale postati formalizirane, da bodo ustrezale pojmu znanosti? Določeni Badioujevi namigi kažejo v to smer (npr. ko govori o biologiji, ki *še ni* formalizirana). Toliko bolj je to vprašanje pertinentno, ker Badiou med znanosti uvrsti marksizem in psihoanalizo, četudi že na naslednji strani prizna, da sta ne-znanstvena dispozitiva, pogojena z znanostjo. Nadalje se tu postavlja vprašanje ideologije v znanosti; Badiou je bil vedno skeptičen glede empiričnih znanosti, ker so izpostavljene ideološkim vplivom. So morda možne empirične ne-ideološke znanosti? In nenazadnje, matematika je vedno že absolutna (in univerzalna), njene izpeljave so resnične »za vedno«, toda kako je z absolutnostjo npr. v fiziki tj. fizikalnih zakonih in teorijah? Če je bil Bachelard gotov, da obstajajo znanstvena dognanja »za vedno«, Badiou previdno pravi, da »verjame«, da obstajajo. Po drugi strani pa se prav Badiou opre na »Cantor-dogodek« kot primer »za vedno«, ob čemer se lahko (še enkrat) postavi splošno vprašanje vezave filozofije na eno samo znanstveno teorijo, glede na možnost verifikacije/falsifikacije te teorije oz. možnost drugačnih teorij.

Na koncu bo prestavljenih nekaj rezultatov analiz Heideggerjevega opusa, ki se ukvarjajo z znanostjo in tehniko. Na začetku bo izpostavljenih nekaj temeljnih zagat ob Heideggerju, kar zadeva njegovo razumevanje znanosti. Najprej gre za to, da imamo pri Heideggerju glede znanosti opraviti na eni strani z vrsto razvpitih, udarnih gesel («Znanost ne misli.»), po drugi strani pa Heideggerjevo nenehno poudarjanje, da znanosti / tehnike še nismo ustrezno mislili, da gre za to, da začnemo postavljati prava vprašanja... Kot opozarjajo mnogi interpreti, Heideggerjeva razmišljanja vodijo v različne smeri in s tem omogočajo (glede na to, na kaj se opremo) vrsto različnih, celo nasprotujočih si interpretacij. Dodatno težavo predstavlja Heideggerjevo – v nasprotju z Badioujem – ne vedno dosledno ločevanje znanosti in tehnike, prej se zdi, da se oba pojma združita v neko nejasno celoto. Še dodaten problem je Heideggerjevo pojmovanje tehnike, kjer imamo opraviti z dvema različnima pojmovanjema, ontološkim in ontičnim, pri čemer Heidegger nereflektirano vseskozi prehaja med obema.

Ne glede na gornje nejasnosti mislim, da se moramo izogniti poenostavljeni podobi Heideggerja kot proti-znanstvenega mračnjaka, ki filozofijo in mišljenje veže na pesništvo. Seveda takšna podoba ni brez osnove, toda Heideggerjev odnos do znanosti/tehnike je veliko bolj zapleten, in to prav ob vprašanju tega ali je znanost/tehnika, ki je nastala v določeni epohi, tej epohi tudi zavezana in bo mogoče prešla ob nastopu druge epohe, ali pa je morda znanost/tehnika nekaj, kar je resda nastalo v neki določeni epohi, a obenem transcendirajočo epohe, skratka je »za vedno«. In videti je, da se je Heidegger – sicer na osnovi funkcioniranja tehnike, ne pa verifikacije/falsifikacije znanstvenih teorij – vse bolj nagibal k drugi možnosti, kar pa je pred njegovo mišljenje postavilo nove, težke – če sploh – rešljive probleme glede odnosa »računajočega« in »razmišljujočega« mišljenja.